

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՂԱԶԻՆԵԱՆ Հայագետը և բանաստեղծը

Երեք տարի է արդեն, որ մեզանից ընդմիջտ հեռացել է անուանի նարեկացիագետ, Երեւանի Արեղեանի անուան գրականության ինստիտուտի աւագ գիտաշխատող, բանասիրության դոկտոր, պրոֆեսոր Արշալոյս Ղազինեանը:

Ա. Ղազինեանի հետաքրքրությունների ոլորտը հայ հին և միջնադարեան գրականության շրջանն էր: Իրրեւ գրական իսկական անհատականություն՝ նա անդամանան նուիրեալ էր, առիւննող մտաւորական, որի ուսումնասիրութիւնները անցնելի հետք թողեցին հայագիտութեան մի կարեւոր բնագաւառի՝ նարեկացիագիտութեան և միջնադարագիտութեան ասպարէզում: Թէւ, իհարկէ Նարեկացիով Ա. Ղազինեանի վաստակը ամբողջութեան էր ձգտում, բայց որով չէր սպառուում: Առհասարակ, Ա. Ղազինեանի բանասիրական հետազոտութիւններին յատուկ էր գրական «ներքին մտեքմութիւնը», զգացողութեան, ճաշակի և ճշգրտութեան «միասնականութիւնը», որով ներշնչուում էր Ա. Ղազինեանը ինչպէս միջնադարի երկերը քննելիս, այնպէս էլ աւելի ուշ շրջանի՝ Յովհաննէս Թումանեանի, Նոյն Չարեկցի գրական առանձին դիմանկարները կերտելիս: Ընդ սմին, հետաքրքրութիւնների այդ ամբողջականութեան մէջ գիտնականը, բանասէրը, գրականագետը ասես կերպաւորուում էին նրա անձով, գրչի ծաւալուն, հոռտորական մաքրութեամբ թղթին յանձնուում ասես «թեքեւութեամբ-տառապանով», և ինչպէս Տէրեանն է բնորոշում՝ Ա. Ղազինեանի առումով ևս կարելի է ասել՝

Թեքեւ էր արուեստն իմ, խնդում,
Բայց կեանքս այնպէս դժուարին էր...

Վերջին տասնամեակների հայագիտութիւնն, անշուշտ, միջնադարագիտութեան ասպարէզում ժառանգելով քննութեան կարօտ բազմաթիւ հարցեր, տեխտաբանական և բանասիրական ճշգրտումների, տեսական և գրականագիտական լուծումների կարօտ հարցեր, կարիք ուներ Ա. Ղազինեանի նման հայագետների, որոնց ձեռքերը բանաստեղծի լեզուով ասած, պէտք է մաքուր լինեն...: Վաստակաշատ գիտնականը սա լաւ գիտէր, թէւ, ասես, ամէն ինչ անում էր երեխայի «հրնուանով», բայց միաժամանակ իր ուսումնասիրութիւնների արդիւնքները ծառայեցնում էր՝ պատասխանելու պատմութեան առաջադրած հարցերին, որոնք առատօրէն այսօր անտեսում են, աղաւաղում: Պատմականութիւնը, գեղարուեստականութիւնը արժեւորման այն չափանիշներն էին, որոնցով առաջնորդուում էր վաստակաւոր հայագետը իր աշխատանքներում, որոնցից առանձնապէս մնայուն հետք են թողել «Դիմառնութիւնը միջնադարի հայ գրականութեան մէջ», «Գրիգոր Նարեկացին և Երգ Երգոցը», «Ներքողը հայ հին գրականութեան մէջ», որոնք աչքի են ընկնում նիւթի ընդգրկման, տեսական-վերլուծական խոր ընդհանրացումներով:

Ա. Ղազինեանի հայագիտական աշխատանքի արժեւորման մէջ, այնուամենայնիւ, կարեւորը կարելի է համարել ազգային հին գրականութեան կարեւորագոյն հիմնախնդիրների լուծմանն արձագանքող ծաւալուն երկերը: Առաջին գործը «Առաքել Բաղիշեցի. 15-րդ դ.» (1971) հետազոտութիւնն է: Այն ամբողջական պատկերացում է տալիս Բաղիշեցու անձի և գործի, ժամանակի մասին, բանասիրական և մատենագրական նիւթի ընդգրկումով լուսարանում Բաղիշեցու արձակ և չափածոյ ժառանգութեան գեղարուեստական և պատմական-գաղափարական դերը միջնադարեան գրականութեան մէջ: Գրչի երկրորդ մասում հայագետը ընդգրկում է Բաղիշեցու չափածոյ երկերի համեմատական

բնագրերը, որոնք փաղուել են աւելի քան 70 գրչագիր եւ տպագիր աղբիւրներում պահպանուած տարբերակներից, որով նիւթը սպառիչ բնութագիր է ստանում:

Հայագիտութեան մէջ, առանց չափազանցութեան, Նարեկացու «Մատեան ողբերգութեան» երկի ֆենական բնագրի լոյս ընծայումը (Երեւան.1995) հայ միջնադարագիտութեան վերջին տասնամեակների նուաճումներից է: Շուրջ 15 տարի, երկարատեւ տեմանով, 60 ձեռագրերի համեմատական ֆենութեամբ, Ա. Ղազինեանը եւ Պօղոս Խաչատրեանը, անանձնեայ նուիրումով, առասպելական ջանքով պատրաստեցին մեր ժողովրդի մեծագոյն հանճարի Նարեկացու յանձնարարութեամբ... «Մատեանի» բնագիրը՝ առաջաբանով, տարրերը բերցումներով եւ ծանօթագրութիւններով հայ միջնադարեան բնագրագիտութեան աննուան եւ նոր մակարդակ է բերում, որն անգնահատելի է թերեւս առաջին հերթին կատարման որակով, հարուստ նիւթով, կառուցուածքային անխրթնութեամբ: Այս երկը, թերեւս, հայագիտութեան մնայուն արժէքներից մէկն է, որ Ա. Ղազինեանի անմահութեան յիշատակի Աւետարանն է լինելու առ հասարակ, ինչպիսին երազում է ամէն մի արուեստարան...:

Ա. Ղազինեանի վերջին երկը եւս նուիրուած է Գ. Նարեկացուն: Նրա՝ «Գրիգոր Նարեկացի. բանաստեղծական արուեստը» (Անթիլիաս 1995) գրականագիտական մեծագրութիւնը, մեծ բանաստեղծի Մատեանի համակողմանի, գեղարուեստական առանձնայատկութիւնների ամբողջական վերլուծութեան միակ փորձն է մեզանում, որով ինքնին գնահատելի է այն: Վերլուծելով եւ գնահատելով նարեկացիագիտութեան անցած ուղին, Ա. Ղազինեանը այս գրքում ինքնատիպ բացայայտումներ է անում Նարեկացու աշխարհայեացքի, գեղարուեստական ընկալումների, ժանրային համակարգի առումով, նոր եւ հետաքրքիր մեկնաբանութեամբ լուծում ինչպէս հայկական վերածնութեան, այնպէս էլ Նարեկացու բանաստեղծութեան տաղաչափական ձեւերի խնդիրը:

Ա. Ղազինեանը, մինչեւ կեանքի վերջին տարին... երբ գրականութեան ինստիտուտը պատրաստուում էր նշել հայագէտի 70 տարին, աշխատում էր անմնացորդ (կրկնում եմ՝ հրճուանով) եւ կրկին Նարեկացու «աշխարհում էր», ուզում էր պատրաստել, այնուհետեւ հրատարակել «Երգ Երգոցի» նարեկացիական մեկնութիւնը առանձին մեծագրութեամբ: Սակայն Օգոստոսեան մի օր, անսպասելի, ինքն իր մտորումների եւ «բանաստեղծական» վայելքի մէջ, գմայլուած, ինչպէս ներշնչանքով կախարդուում էր հայագէտը, բնութեան մէջ՝ նրա հետ երկխօսութեան մի պահի, զրօսնելիս... հանգաւ այս անանձնեայ գիտնականը-մարդը-բանաստեղծը...: Բայց հանգաւ, հաւանաբար, որպէսզի նորից յառնի... արդէն իր վաստակով:

ՍՈՒՐԵՆ ԱՐԲԱՀԱՄԵԱՆ